

Reflexions sobre la Prematuritat

Reflexiones sobre la Prematuridad

Carme Morral Colajanni:

Psicòleg. Psicoterapeuta. Professora col·laboradora de la ACPP.
Supervisora dels “Espai Familiar”, “Casa dels Colors”, “Bon Pastor”,
“Erasmus de Gener”, “Ja tenim un fill-Itinerant”. Vicepresidenta de NADOCAT.

Presentació feta al curs GRANI a Roma (Itàlia) el 27 d'abril de 2011.

Traducció de l'italià per Júlia Rosell.

Resum

L' article pren en consideració els estudis dels científics de l'àrea de la neurociència i de psicoanalistes que s'han interessat en el desenvolupament mental prenatal. Després d'examinar-ho, es posa en relació amb la necessitat de respectar la lentitud que sovint s'observa en el desenvolupament durant els primers mesos de la vida postnatal en les situacions de prematuritat.

Paraules Clau

Prematuritat, vulnerabilitat, protofunció mental, integració, experiències sensorials.

Abstract

The article takes into consideration the scientific study of the area of neuroscience and psychoanalysts have been interested in pre-natal mental development. After examining it, it correlates with the need to respect that often observed in the slow development during the first months of postnatal life in situations of preterm birth.

Key words

Preterm birth, vulnerability, mental protofunction, integration, sensory experiences.

El naixement del nadó prematur planteja a la persona que l'assisteix, el problema d'aconseguir per a ell les condicions que més s'assemblin a l'estat intrauterí (recordem els esforços que es fan actualment procurant que l'ambient dins la incubadora i a la sala tingui cura dels sorolls, de la intensitat de la llum, la tècnica cangur etc.), amb l'objectiu de crear al voltant del nadó l'ambient adequat per afrontar la urgència de la seva supervivència en primer lloc, i per oferir seguidament les condicions que li permetran continuar el seu desenvolupament de la manera que sigui més semblant a la normalitat.

Els adults –em refereixo als pares, neonatòlegs, infermers, obstetres etc.– proporcionen les seves atencions i cures especialitzades, cadascun segons les seves competències i sovint amb una gran professionalitat, participació emocional i dedicació, esforçant-se per mantenir en vida el petit prematur.

Tot i les atencions que reben aquests nens, ens trobem sovint que tenen dificultats per a mantenir el ritme del seu creixement i desenvolupament.

Deixem de banda voluntàriament, tot i sense oblidar-nos, de la importància de l'edat gestacional i les particulars condicions de les atencions mèdiques necessàries per a la supervivència. Sovint són cures doloroses, tant física com psicològicament, que obliguen a la separació de la mare i del pare, amb totes les implicacions que això comporta. En canvi, voldria focalitzar l'atenció en la potencial relació que té l'experiència de les condicions intrauterines sobre el fetus, relacionant-ho amb l'evolució en els primers temps després del naixement.

A Barcelona, en el seminari d'Observació del Bebè durant el primer any de vida, els estudiants del Màster d'Especialització en Psicoteràpia Psicoanalítica han realitzat l'estudi amb famílies que tenien un nadó prematur –adaptant la tècnica ideada per la Sra. Bick–, observant el nen prematur en el seu domicili i durant el primer any de vida. La discussió setmanal va ser coordinada per mi mateixa.

Tot i que la nostra mostra no és molt extensa, hem pogut comprovar algunes circumstàncies en el desenvolupament d'aquests petits: en totes les observacions, hem constatat una dificultat en mantenir el curs del desenvolupament estàndard, havent tingut en compte l'edat gestacional.

Les característiques de les adquisicions mostraven també una qualitat especial, menys harmònica, evidentment més rígida i mecànica i menys rica en

comparació amb les observacions fetes amb els nens nascuts a terme.

Tot això ens ha intrigat molt i ha estat l'estímul per reflexionar i aprofundir en la comprensió de les circumstàncies en les quals es troba el nadó prematur. El que em proposo no és presentar el resultat d'una recerca, sinó simplement compartir un espai de reflexió.

El primer problema amb el qual ens hem trobat ha estat que aquests petits lluiten per sobreviure en un ambient pel qual encara no estan preparats, ni des del punt de vista fisiològic ni des del punt de vista emocional.

Ha estat estimulante treballar amb la literatura dels investigadors que s'han centrat a estudiar la vida prenatal, que consideren l'ecosistema prenatal com un ambient on l'embrió i el fetus evoluciona i madura des del punt de vista neurològic fins al naixement.

Giulia Torrioli, després d'haver argumentat que en el passat es considerava que el naixement era el moment clau per a la formació de l'aparell mental, continua dient que “aquells que s'ocupen dels nens molt petits, estan ja acostumats a pensar en la gestació, en el part i en l'època neonatal, com a diferents moments d'un *continuum* maduratiu que requereix, per progressar de la millor manera possible, modificacions ambientals progressives”.

Tenint en compte tot això, hem reflexionat sobre les condicions ambientals, sobre l'ecosistema en el qual es desenvolupa i madura el fetus. **L'immaduresa del Sistema Nerviós Central de l'embrió i del fetus, encara que no posa en risc la supervivència, és fonamental pel desenvolupament mental.**

En realitzar aquest estudi ens hem beneficiat de l'ajut del neuropsicoanalista Mauro Mancia, dels post Klenians entre els quals Meltzer i Bion. Eugenio Gaddini desenvolupa brillantment les idees de Winnicott sobre la possibilitat del fetus de començar rudimentàries integracions en els últims temps de gestació.

En la literatura consultada, que es cita en aquesta comunicació, es mostra que l'ambient intrauterí ofereix al fetus condicions estables de pressió del líquid amniòtic, de manera compacta i uniforme. L'ecografia permet observar com el fetus introdueix a la boca líquid amniòtic, experimentant sabors. Els sorolls, el batec del cor, la veu, els moviments de la digestió materna, arriben al fetus, així com la calor i la lluminositat difusa li arriben de manera estable, regular i rítmica.

Les imatges ecogràfiques Negri, Piontelli, han permès veure que el fetus en l'úter es manifesta actiu explorant l'espai intrauterí, donant puntades de peu, rotant sobre ell mateix i jugant amb la placenta. Segons Gaddini, cito textualment "... sembla raonable pensar que els primers models paral·lels d'un aprenentatge mental poden haver-se gestat en aquest període intrauterí, sobre els models d'un aprenentatge fisiològic, i que el procés del naixement i la situació immediatament postnatal promouen un funcionament mental actiu, sobre la base d'aquests models d'aprenentatge".

Així, podem raonar en aquest sentit: El Sistema Nerviós Central es desenvolupa en el període gestacional íntimament relacionat amb les condicions de previsibilitat de les quals depèn la promoció del funcionament mental.

La compactesa i la uniformitat permeten al fetus experimentar la sensació de que tots els seus òrgans es mantenen units, sensació que és registrada juntament amb altres estímuls sensorials, com el gust, l'oïda, el calor, etc. per l'aparell neurològic/mental. Mauro Mancia estudia des del 1981 la fase REM en el fetus, fase que és present ja a la 28-30 setmanes de gestació; ell li atribueix la funció d'elaborar les experiències sensorials que el fetus experimenta dins del contenidor uterí i transformar-les en representacions mentals. Segons Mancia en aquesta fase REM actuaria l'activitat protomental que parla Bion. Posteriorment Mancia precisa: "He parlat del desenvolupament neurològic/mental per plantejar i enfocar un aspecte molt important del desenvolupament del fetus, que avui, amb el desenvolupament de les neurociències és objecte d'aprofundiment: En l'últim període gestacional el fetus ja està en condicions de tenir protorepresentacions en relació amb les seves pròpies experiències sensorials".

Aquesta argumentació ens permet deduir que l'aprenentatge mental es fonamenta en aquest període intrauterí i sobre els models fisiològics. "L'esdeveniment del naixement promou el funcionament mental actiu", diu Gaddini.

El naixement comporta els canvis que ja sabem: passar de l'ambient líquid a l'ambient aeri, respiració, lluminositat, sons que resulten nous i tal vegada molestos... però el bebè a terme està equipat per poder afrontar-los amb l'ajut de l'adult.

Pensem, per exemple, en la pèrdua de l'ambient compacte que, com dèiem abans, proporciona al fetus la sensació de cohesió de tot el contingut de l'interior del cos. El nadó, a poc a poc i amb l'ajut de la mare o dels cuidadors, ha de reemplaçar la pèrdua de la compactesa que era donada pel líquid amniòtic i substituir-la per les sensacions del contacte de la pròpia pell amb la de la mare quan el sosté en braços.

Els estímuls que li arriben (la llum, els sons, la gana, etc.) poden ser massa forts, però són ara filtrats per la mare, qui evita que el bebè en pateixi un impacte massa intens. Així el nadó pot viure les primeres experiències que creen les bases que el vinculen emotivament a la mare, una mare que està en contacte amb ell i que sent, entén i resol les seves necessitats.

Júlia Corominas afirma que hi ha un pas important entre experimentar la sensació i el reconeixement de la sensació. L'atribució dels significats i l'experimentar una situació amb emoció, està mediat per la presència de la mare que dóna significat a les experiències que viu el nen.

Ens hem fet una pregunta: què els hi passa als nostres petits prematurs?

D'una banda, el naixement prematur no permet completar l'experiència intrauterina que promou la maduració neurològica/mental fins a assolir i afavorir el desenvolupament de les primeres activitats mentals, les protofuncions que posen les bases per a l'autèntic desenvolupament mental. Com més prematur és el fetus, més greu és la situació (es creu que al voltant de les 30 setmanes ja podria intercanviar rudimentàries interaccions amb l'ambient).

Els estímuls sensorials pel bebè prematur són molt diferents dels estímuls sensorials per al bebè nascut a terme, essent sovint dolorosos a causa de les intervencions mèdiques indispensables per a la supervivència, però no per això menys doloroses i intrusives (com l'ús de catèters i les extraccions de sang, entre d'altres).

El contacte amb la mare és sovint obstaculitzat per l'ingrés del nadó a la incubadora, que no li permet beneficiar-se de les experiències sensorials de contacte. La mare es troba en la situació angoixant de separació del bebè, i sovint està desbordada per la preocupació pel futur del seu fill, fet que dificulta l'investiment emocional.

Actualment, per sort, la cura té en compte regular la intensitat dels estímuls sensorials, així com la contenció del bebè amb les pràctiques de les mares cangur, que, tot i ser desitjables, semblen també insuficients. Winnicott parla de l'experiència del *holding* de la mare, posant l'accent en la continuïtat, i dient que la coherència de les cures maternals permet al nen donar un significat al món extern, i estructurar i donar un significat al món intern. Això promou en ell el plaer i les ganes de continuar vivint (*going-on being*).

A causa de la situació, la continuïtat de l'atenció a aquests petits no pot ser garantida, i per tant es posa en crisi la possibilitat de donar un significat als estímuls contradictoris que els arriben, com quan el nadó passa dels braços de la mare a la incubadora, o quan passa de les carícies a les cures doloroses.

Per concloure, podem considerar que el naixement prematur representa per al bebè una sobrecàrrega quan encara no està preparat per fer front als estímuls i als canvis de l'ecosistema intrauterí a l'ecosistema extrauterí que comporta el naixement.

La immaduresa del Sistema Nerviós/Mental del nadó prematur el fa més fàcilment vulnerable als estímuls ambientals que sovint es tornen estressants.

Hem entès que s'ha de donar temps als petits prematurs per tal que puguin organitzar un aparell mental més madur que els hi permeti realitzar poc a poc les integracions necessàries. Per Winnicott l'estat de no integració del Jo que perdura després del naixement durant molt de temps, sembla tenir la finalitat de protegir-lo de sensacions catastròfiques de desintegració i protegir així el desenvolupament futur.

En les condicions que hem examinat breument fins aquí, la nostra hipòtesi és que aquests nadons necessiten tenir un temps més llargs per a poder organitzar i fer madurar l'aparell mental, que els permeti realitzar les integracions sensorials i emocionals en les interaccions amb l'ambient.

BICK, ESTHER: “Notes on Infant Observation in Psychoanalytic Training”: *The International Journal of Psychoanalysis*, 1964.

—————: “The experience of skin in Early object relation”: *The international Journal of Psychoanalysis*, 1968.

BION, W.R.: *Apprendere dall'esperienza*. Ed. Armando, 1972.

COROMINAS, JULIA: *Psipopatologia i Desenvolupament Arcaics*.

—————: *Assaig psicoanalitic*. Ed. Espaxs, 1991.

GADDINI, EUGENIO: “Note sul problema mente-corpo”: *Vol. Scritti*. Ed. Raffaello Cortina, 1989, pàg. 470.

LATMIRAL S, LOMBARDO C.: “Tracce di prematurità”. *Vol. Pensieri Prematuri*. Ed. Borla, 2001.

MANCIA, MAURO: “On de beginning of mental life in the foetus”: *Internatinal Journal of Psychoanalysis*, 1981.

—————: “Integrative functions of the brain and origins of fetal psychism: some theoretical and clinical reflections”. Ed. Walter de Gruiter, 2006, pàgs. 161-172.

MELTZER, D: *Studi di metapsicologia allargata*. Ed. Raffaello Cortina, 1987.

—————: *Esplorazioni sull' Autismo, Studio Psicoanalitico*. Ed. Boringhieri, 1977.

—————: *Claustrum*. Ed. Raffaello Cortina, 1993.

NEGRI, ROMANA: *Sensoriality, Motricity, Personality*. Verona, 2000.

—————: *Il neonato in terapia intensiva—Un modelo neuropsicoanalitico de prevenzione*. Ed. Raffaello Cortina, 1994.

PIONTELLI, A: “Dal punto di vista del feto. Brevi appunti su uno studio osservativo della gravidanza e del periodo post natale”: *Gravidanza tra fantasia e realtà*. Cap. IX. Ed. Pensiero Scientifico, 1992.

TORRIOLI, GIULIA: “Nascere prima del tempo: un evento che coinvolge sia il corpo che la Mente”. *Vol. Pensieri Prematuri*. Cap. III. Ed Borla, 2001.

WINNICOTT, D. W.: *Dalla Pediatria alla Psicoanalisi*, 1949.

—————: *Ricordi della nascita, trauma della nascita ed angoscia*. G. Martinelli, Firenze, 1975.

—————: *Il bambino e le loro madri*. Ed. Raffaello Cortina, 1987.

—————: *Conozca a su niño*. Ed. Paidós, 1970.